

Akhunlaryň bozgyr medeniýeti bilen hindi medeniýeti

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Akhunlaryň bozgyr medeniýeti bilen hindi medeniýeti AKHUNLAR VASITASIYLA BOZKIR KÜLTÜRÜ İLE HİNT KÜLTÜRÜNÜN KARŞILAŞMASI

Pers tarihçisi Mithrond'un metinlerinde Hayât-Helit(Eftalit), Çin kaynaklarında Ye-Tai, Bizans tarihçilerinin de bize ilginç gelen bir biçimde Beyaz Hun (Ak-Hun) olarak adlandırdıkları Akhunlar, M.S. V. asrın ikinci yarısında batıya doğru hareket ederek, hâkimiyetlerini bu yönde genişletmişlerdir. 436-451 yıllar arasında bütün Yüeci bölgesi ve Pers İmparatorluğu'nun doğusunu ele geçiren Akhunlar, 455 yılından sonra Hindistan içlerine girmeye çalışmışlardır.

Akhunların, Büyük Hun İmparatorluğu'nun bakiyesi olduğu fikrine hemen hemen bütün tarihçiler katılmaktadır. Ancak yurt olarak Orta Asya bozkırlarının batsını seçme sebepleri konusunda fikir ayrılıkları vardır. Bazı tarihçiler Akhunların batıya hareketini hedefsiz bir göç olarak görürken bazı tarihçiler de Akhunların Juan-juan baskısı ve iklimin elverişsizliği gibi nedenlerle batıya göç ettiklerini düşünmektedirler. Büyük Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasının en önemli sebeplerinden birisi, Gobi Çölü'nün kuzeyinin hayvancılık için çok uygun olmaması ve Çin tarafından bu bölgeye itilen Hunların yaşadığı büyük kıtlıklardır. Tabii ki Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasının tek sebebi bu coğrafi özellikler değildir. Ancak bu coğrafi yapı, Hunların göç hareketine başlamasının temel sebebidir. Yaşayabilecek daha elverişli sahalar arayan Hunların bir kısmı da bugünkü Afganistan topraklarına gelmişlerdir. Bu göç hareketinin bir diğer önemli sebebi de Orta ve Doğu Asya'da görülmeye başlanan Juan-juan hâkimiyetidir. Bozkır kültürünün bu güçlü toplumu, Hun İmparatorluğu'nun yıkılması ve Çin bölgesinde görülen iç karışıklıklar sebebiyle bölgenin en önemli gücü haline

gelmişlerdir. Juan-juanlar ve Akhunlar evlilik yolu ile akrabalık kurmuştur. Juan-juan kralı A-na-kui' nin amcası P'o-lo-men'in üç kız kardeşi ile evlenmiş bulunan Eftalitlerle müttefiktiler[1]. Bu dönemde Juan-juanların güçlenmesinin en önemli sebebi de Çin'in yaşadığı iç karışıklıklardır. Juan-juanların en faal oldukları dönem altıncı asrın ilk yarısıdır ki, bu da Türklerle olan münasebetlerine denk gelir[2]. Juan-juanlar aynı zamanda bir Türk devleti olan dönemin bir başka önemli gücü Tabgaç Devleti ile de iyi geçiniyorlardı. Tabii bu iyi geçinme politikasıyla güçlenen sadece Juan-juanlar olmamıştır. Bu dönem Tabgaçlar ve Akhunlar için de büyüme ve güçlenme dönemi olmuştur. V ve VI. Yüzyıllarda Türkistan, Maveraünnehir, Afganistan, Horasan ve Hindistan"ın kuzey bölgelerinde büyük bir devlet kuran Akhunlar, sadece askeri değil, siyasi, kültürel ve medeni durumları ile yaşadıkları asra damgalarını vurmuşlardır[3].

Akhunların Türk olup olmadıkları hep tartışılmıştır[4]. Esasen bu konuda birkaç ayrım dışında, fikir birliği vardır denilebilir. Ayrıca genel olarak kültürleri incelendiğinde tipik bozkır kültürünün bir parçası oldukları görülmektedir. Bunun yanında az da olsa dilleri ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Ancak dillerinden çok az kelime günümüze ulaşmıştır. Bunlardan biri isimleridir, biri ülke veya ona benzer bir anlam ifade eden sözcüktür. Bir diğeri de tigin veya tekin ünvanıdır[5]. Bu birkaç kelime ile beraber kültürleri de göz önüne alındığında, Akhunların Türk olma ihtimali oldukça yüksektir. Ayrıca dönemin yazılı kaynakları da bu görüşü desteklemektedir.

Çin kaynaklarında ilk başlarda Hua adıyla geçen Eftalitler Wei'lerin Şan-si'nin kuzeyindeki Sang-kan'da oturdukları dönemde, yani 386-494 yılları arasında, Juan-juanlara boyun eğen küçük bir halktı. V. yüzyıl ortalarına doğru Amu-Derya havzasında oldukça güçlenen Eftalitler, o tarihten itibaren Pers İmparatorluğu'nun en zorlu düşmanları arasına girdiler[6].

Bu dönemde Pers İmparatoru Firuz, beliren Akhun tehlikesini bertaraf etmek için Akhunların üzerine gitti. Hükümdarlığını

sağlamlaştırarak askerinin başında olduğu halde Haytal[7] hükümdarı Ahşnuar (ya da Akşunwâr) ile savaşmak üzere Horasan'a gitti[8]. Bu savaşı kaybeden Firuz, tekrar Akhunlara saldırdı ve yine kaybetti. Ordusunun başında bulunan Firuz da savaşta öldü. Bu savaşlar sonunda Akhunlar, Kâbil, Gazne, Kandehar ile Merv ve Herat'ı ele geçirdiler[9]. Bu yıllarda Pers ordusu ve devleti, çok zor duruma düştü. Böylece Akhunlar, bölgelerindeki en önemli güçlerden biri haline geldi. Tarihi seyir içerisinde değerlendirildiğinde, kısa süreli olarak gözükse de Akhunların bu coğrafyanın en büyük gücü olmaları, zengin Hindistan topraklarının fethedilmesiyle olacaktır.

Geç beşinci yüzyıl ile erken altıncı yüzyılda Gandhara ile kuzey Hindistan'ın tamamına yönelik Akhun akınları görülmeye başlanmıştır. Hint Devleti 477'de Çin'e bir elçi göndermiştir. Ancak 520 yılında Gandhara'ya gelen Çinli hacı (seyyah) Sung Yün, ülkenin fethedildiğini ve Akhunların kendi yöneticilerini bölgeye atadıklarını bildirmektedir[10]. Ayrıca Sung Yün bu yeni hâkim devletin iki nesildir iktidarda bulunduğunu belirtir. Bu durumdan anlaşılabacağı üzere, özellikle kuzey Hindistan'ın fethi çok uzun sürmemiştir.

Bu tarihte Hindistan'ın hemen hemen tamamı Hintli Gupta İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında idi. İmparator Skandagupta zamanında Akhunlar birkaç kez geri itilseler de Hindistan'ın kuzey bölgelerini ele geçirmişlerdir. 502-530 yılları arasında Akhun tahtında bulunan Mihirakula (Toraman)[11] ve oğlu Gandara döneminde Hindistan'ın önemli bir bölümü, hatta Keşmir dâhi fethedilmiştir[12].

Akhunlar önceleri Kuşhanlar ve diğerleri gibi Mleccha (yabancı, barbar) olarak anılmalarına rağmen Orta Hindistan yaylalarına kadar hâkimiyetlerini yayıp, bölgeye iyice yerleştikten sonra milliyetleri tanınmış ve Hint kaynakları tarafından HNN veya HNNalar olarak zikredilmeye başlanmıştır. V. yüzyıldan itibaren yaklaşık iki asır Kuzey Hindistan'ın en kudretli siyasi varlığı olarak görülen bu Türk devleti, temasa geçtiği Hint devletleri ile siyasi, askeri ve kültürel alanlarda münasebetlerde bulunarak, Hint halkının hafızasında

uzun süre yer edecek izler bırakmışlardır. Hintlilerin ilk defa Kuşhanlarda gördükleri at ve at kültürü bu dönemde Hindistan'a iyice yerleştiği gibi, 530 senesinde Galyur (Gwalior) yakınlarına dikilen anıtta ifadesini bulduğu şekilde, Hint toplumu da Türkleri "eşsiz kahramanlığa sahip ve Dünya'ya hâkim olan kimseler" olarak tanımaya başlayacaktır[13]. Akhunlar bu fetihler ile Türk kültürü için farklı ve yeni sayılabilecek bir kültür ile karşılaşmış oldular.

Bu kültür, Budizm temelli, yerleşik kültürdü ve Akhunların bozkır kültüründen tamamen farklı idi. Hatta bu yerleşik kültür ile bozkır kültürünün neredeyse hiçbir ortak yanı yoktur. Ancak buna rağmen Budizm, zaman zaman bozkır Türkleri arasında da yayılmıştır. Milattan önce VI. yüzyılda Hindistan'ın kuzeydoğusunda doğan, Brahman şekilciliğine ve kast sistemine karşı çıkan, soyut metafizik tartışmaları bir yana bırakarak duyguları dizginleme, ahlâken temizlenme, insanları eşit görme, insanlara ve diğer canlılara sevgi ve şefkat duyma gibi ilkelere dayanan Budizm'e felsefi-teolojik bir hareket, mezhep veya tarikat olarak bakanlar varsa da onda bu belirtilen hususları destekleyen özellikler bulunmakla birlikte kurucusu, kutsal metinleri, inanç esasları, cemaati, mabetleri ve diğer özellikleriyle bu sistem daha çok din olarak nitelendirilmektedir[14]. Rahip olan ve olmayan Budistlerin yaşantısı farklıdır ancak Budizmin Sekiz Dilimli Yol adlı emirlerinde rahip olsun olmasın bütün Budistleri bağlayan bölümler vardır. Bu sekiz madde, eski Budist metinlerde yer alan Sila (Ahlak), Samadhi (Meditasyon) ve Panna (Hikmet) adlı üç ana maddenin genişletilmiş şeklidir. Sekiz Dilimli Yol da ilgilerine ve içeriklerine göre bu üç ana maddeye dağıtılmıştır. Bunlarda üçü Sila'da, ikisi Samhadi'de, üçü de Panna'dadır. Üçü de Panna'dadır. Sila'ya Sekiz Dilimli Yol'un üç maddesi olan doğru söz, doğru davranış ve doğru geçim girer. Doğru söz ve doğru davranışa her Budistin uyması gereken şu beş emir açıklık getirir: Öldürmemek ve zarar vermemek, çalmamak, duyularını yanlış yola yöneltmemek, yalan-yanlış konuşmamak, içki-uyuşturucu kullanmamak. Bunun yanında

doğru geçimde şu beş yasağı içine alır: Kasaplık yapmamak, meyhanecilik yapmamak, esrarcılık yapmamak, silah ve zehir imalatçılığı yapmamak[15]. Budizmin belirttiğimiz beş emrine her Budist uymak zorundadır. Beş emir Budizmin temelidir ve en eski Budist metinlerde bu emirler mevcuttur. Bunun dışındaki emir ve yasaklar Budizmin temeli değildir ve sonradan eklenmişlerdir ancak her Budist, Nirvana'ya ulaşmak için diğer emirleri de uygulayabilmek için çaba sarfeder.

Gerçekten de Budizm ilk bakışta idealist yapısıyla dikkat çekmektedir. Öğretileri etkileyicidir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki insanlık tarihi boyunca yayılan dinlerin hemen hepsinin bazı ortak özellikleri vardır. Bütün dinlerin ortak özelliklerini inanca ve ahlaka ait ortak özellikler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür:

a- İnanca Ait Ortak Özellikler

- aa- Tek Tanrı İnancı, ab- Vahiy,
- ac- Peygamberler ve Dinin Kurucusu,
- ad- İnsanüstü Varlıklar (melekler, cinler v.s.),
- ae- Ahiret İnancı,
- af- Haşr (Ölümden sonra dirilme),

b- Ahlâka Ait Ortak Özellikler

- ba- Adam Öldürmemek,
- bb- Hırsızlık Yapmamak,
- bc- Zina Yapmamak,
- bd- Yalan Söylememek[16]

Bu ortak özelliklere ve dinlerin genel yapısına bakıldığında, bütün dinlerin Budizmdeki öğretilerin pek çoğunu zaten ihtiva ettiği görülür. En eskileri de dâhil olmak üzere hiçbir din, hırsızlığı öğütlemeyi. Hiçbir din haksız kazancın, başkasının namusuna göz dikmenin, gıybet etmenin doğru olduğunu, bu davranışların insanları iç huzura, hidayete erdireceğini iddia etmez. Ancak Budizm, belki İslam dinindeki tasavvuf felsefesine benzetebileceğimiz, dünyevi zevkleri terk etmeye

dayalı felsefesi sebebiyle, geniş kitleleri etkilemeyi ve geniş bir sahada yayılmayı başarabilmiştir. Bugün semavi dinlerden sonra en yaygın ve en çok saygı duyulan din, temel felsefesi sebebiyle Budizmdir. Dolayısıyla Budizm, bozkır toplumları arasında da zaman yayılmıştır.

Bozkır Türkleri hiçbir zaman dini açıdan taassup sahibi olmamışlardır. İslam öncesi dönemde Türkler arasında en yaygın din, Gök Tanrı yani, Wolfram Eberhard'ın Çin kaynaklarına dayanarak "Türk Dini" olarak adlandırdığı dindir. Bu dinin tapınakları yoktur. Dolayısıyla bu dinin mensupları yerleşik değildir. Budizm gibi Dünya hayatına çok katı bir biçimde müdahaleci olmayan Gök Tanrı dini, bozkır yaşamıyla çok uyumludur. Yerleşik yaşam gerektirmeyen Gök Tanrı dini, bozkırın ekonomik faaliyetlerinin önünde bir engel değildir; bu faaliyetleri asla sekteye uğratmaz. İslam öncesi dönemde Türkler, taassup sahibi olmamaları sebebiyle, pek çok kez din değiştirmişlerdir. Bunun yanında Türkler arasında dini birlik de yoktur. Bir boy başka bir dini benimsemişken, bir başka boyun farklı bir dini kabul ettiği sıklıkla görülmüştür. Türklerin kabul ettiği dinlerden biri de Hindistan'dan doğan Budizmdir. Bozkır Türkleri arasında da zaman zaman kabul gören Budizm, bozkır halkı için her zaman çok büyük tehlike olmuştur. Bu tehlikenin esas sebebi, Budizmin bozkır ekonomisi ile taban tabana zıt bir yapı sergilemesidir. Bozkır ekonomisini alt üst eden bu zıtlıkları iki başlık altında toplamak mümkündür:

1- Bozkır Ekonomisinin Temeli Hayvancılıktır:

Devlet teşkilatı biçiminde düşünüldüğünde İskitler ile, Hunlar ile başlayan Türk bozkır tarihinde, Türk boyları ve devletleri arasındaki en önemli ortak nokta, temel ekonomik faaliyetin hayvancılık olmasıdır. Türklerin hayvancılığı çok geniş ölçekte ve toplam faydası da oldukça yüksektir. Hayvancılığı sadece beslenme amaçlı yapmayan Türkler, barındıkları çadırları koyun yününden elde edilen keçe ile kaplamış, büyükbaş hayvan derilerinden yaptıkları giysileri

savaşlarda ve günlük hayatta giymişlerdir. Çadırların kaplandığı keçe, koyun yününden elde edilir. En temel insan ihtiyaçlarından biri olan barınma, koyun yününden elde edilen keçe ile çözülmüştür. Keçe ile kaplanan çadır soğuğa ve sıcağa karşı dayanıklı hale gelir. Bunun yanında yün ve ondan elde edilen keçe, giysi üretiminde de kullanılırdı. Yünün ve keçenin kullanıldığı bir başka alan da dokumacılıktır. Koyun besleyen topluluklarda dokumacılık çok ilerlemiştir[17]. Bozkır Türk toplumlarında kadınlar ve kızlar, zamanlarını keçe yaygı yapımında, halı, kilim ve kumaş gibi ihtiyaçlarını karşılamak için geçirirlerdi[18]. Budizm keçe, yün elde etmeyi yasaklamamıştır ancak Budizmi kabul eden Türk toplumları hayvancılıkla daha az uğraştığı için, bu faaliyetler de sekteye uğramıştır. Çünkü Budizm yerleşik toplumlara uygun bir dindir. Tapınakları vardır. Ancak hayvancılık yapan bir toplum ise konargöçer olmak zorundadır. Yaylak ve kışlak olarak kullandıkları iki yurtları vardır. Yaz ve kış mevsimlerinin başlangıcında göç ederler. Bunun yanında Budizmin kasaplığı ve öldürmeyi yasaklaması sebebiyle de Budizm kabul edildiğinde Türk topluluklarının hayvancılık faaliyetleri sekteye uğramıştır. Dolayısıyla yerleşik ve Budist bir toplum, büyük ölçekte hayvancılık yapamaz.

Hayvancılık faaliyeti ile Türkler barınma, beslenme, yakacak gibi pek çok ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir. Ayrıca hayvansal ürünlerin ticari değerleri de vardır. Özellikle komşu ülkeler ile takas yolu ile yapılan alışverişlerde Türklerin en önemli ürünleri hayvansal ürünlerdir. Bu takas yolu ile yapılan alışverişler ile ihtiyaçlar hızlı bir biçimde temin edilebiliyordu. İşte hayvansal ürünler ve yetiştirilen hayvanlar bir nevi para idi. Karşı taraftan alınan tahıl, ipek gibi ürünlere karşılık hayvansal ürünler ve canlı hayvan veriliyordu. Bu pazar sistemi, özellikle tahıla çok yoğun ihtiyaç duyan Türklerin, bu ihtiyaçlarını karşılama yoluydu. Hiçbir şekilde öldürmemeyi, doğru kazanç için kasaplık yapmamayı emreden Budizm, Türk toplumu arasında yayıldığında işte bu hayvancılık üzerine kurulu düzeni bir anda alt üst ediyordu. Beslenme, barınma gibi ihtiyaçların

karşılanamamasının yanı sıra, Budizm ile beraber Türklerin ticari faaliyetleri de böylece bir anda durmuş oluyordu. Bu durum da beraberinde, çok kısa sürede ekonomik çöküşü getiriyordu.

2- Budizm Yağma Yapmayı ve Ganimet Toplamayı Yasaklar:

Bozkır Türkleri hiçbir şekilde tarım yapmamıştır demek yanlış olur. Son yıllarda yapılan kazılar sayesinde, Hunlardan itibaren Türklerin zirai faaliyetler ile uğraştıklarını biliyoruz. Fakat toplumun büyük bölümü hayvancılıkla uğraştığı için çiftçi nüfus azdı. Dolayısıyla üretilen tahıl, toplumun tamamına yetmemekteydi. Bu durumda çiftçi komşu devletlere; özellikle Çin'e yağma amaçlı akınlar yapmak kaçınılmaz olmuştur. Çin kaynakları bu akınlardan sıkça bahsetmektedir. Bu akınlar kolaylaştığında yani, komşu devletin bu yağma akınlarına cevap veremediği dönemlerde bozkır Türkleri, tarım yapmayı bırakıp yağma yapmayı tercih etmişlerdir. Çünkü bu, tahılı elde etmenin daha kolay yoludur. Kabul etsek de etmesek de Budizme göre yağma hırsızlıktır. Bu durumda Budizm yağma yapmayı yasaklar. Canlı öldürmek, savaşmak zaten yasak olduğundan, bozkır toplumunun önemli gelirlerinden ganimet de Budizmin kabul edildiği dönemlerde kesilmiştir.

Bu iktisadi etkilerin yanında Budizmin Türkler üzerinde politik tesirleri de olmuştur. Budizm, canlılara zarar vermeyi yasakladığından, Budistlerin savaşması da tarihte görülen bir olay değildir. Bu durumda Türk ülkeleri savunmasız kalmış, topraklarını da genişletememişlerdir. Tabii burada akla şöyle bir soru gelmektedir. Budizmin en yaygın olduğu Çin ve Hint toplumlarında savunma nasıl yapılıyordu, ordu nasıl kuruluyordu? Bilindiği gibi Hindistan ve Çin tarihin her döneminde Dünya'nın en kalabalık bölgeleri olmuştur. Bunun yanında bu bölgeler pek çok dinin bir arada var olduğu bölgelerdir. Çinlilerin veya Hintlilerin tamamı Budist değildir. Dolayısıyla askerlerin başka dinlere mensup kişiler olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda Budizm bu devletlerin elinde, bozkır toplumlarını eritebilecek bir araç haline

gelmiştir diyebiliriz. Türklerin Budizme ilgi duyduğu dönemlerde, hemen bu yönde faaliyetlerin başlaması, Budist rahiplerin sık sık Türk ülkelerine gelmeleri tesadüf değildir. Bir örnek vermek gerekirse, Budist bir rahiple tanışıp bu dine ilgi duymaya başlayan I. Göktürk Devleti hükümdarlarından Taspar Kağan'ın bu ilgisini duyan Batı Wei imparatoru, hemen Budizmin kutsal metinlerinden Nirvana'nın Türkçe'ye çevrilerek Taspar Kağan'a gönderilmesini emretmiştir. Bu olay, Batı Wei Devleti ile Göktürklerin çok sıkı müttefik oldukları bir dönemde olmuştur.

Akhunlar, Hindistan topraklarına girdiklerinde karşılarında Budizm vardı. Ancak Budizm ile beraber Hindistan'ın zenginlikleri de vardı. Hint İmparatoru Skandagupta Akhun akınlarının bazılarını geri püskürtmeyi başarmıştır ancak Skandagupta'nın ölümünden sonra Akhunlar Hint topraklarının büyük bir bölümünü fethetmişlerdir. Bu fetihi kolaylaştıran olay ise Hint devletinin bölünmesidir. Hint İmparatorlu iki ayrı Gupta hanedan kolu tarafından paylaşılmıştı. Gupta gücünün bu çöküşü ile birlikte Hindistan'da Hun istilaları başlamakta gecikmemişti[19]. Çin kaynaklarına göre, akınları yöneten Mihirakula, Gandara'da Budistlere yönelik büyük bir katliam yapmıştır. Budist metinleri yaptığı zulümden dolayı kendisine korkunç bir ölüm dilemektedir[20].

Akhunlar Hint fetihleri sırasında özellikle Budist tapınakları hedef almışlardır. Bu, Türk tarihinde pek karşılaşmadığımız bir harekettir. Türkler başka dinlere saygı gösteren hatta farklı dinlere inanç ve ibadet özgürlüğü sağlayan bir millet olagelmiştir. Fakat bu farklı yaklaşımın sebebi, yukarıda bahsettiğimiz Budizmin bozkır toplumları için barındırdığı tehlikeler olabilir. Bu durum kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Mihirakula, Budizmin ülkesi için en büyük tehlike olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple Budist tapınaklar, Akhunların ilk hedefi olmuştur.

Fakat Akhunlar arasında Budizmin ne derce yaygın olduğu bilinmemektedir. Akhunların dini hayatları ile ilgili bilgiler Çin kaynaklarında mevcuttur. Seyyah Sung Yün, Tokharistan'da (bkz: Harita 1) onların büyük bir bölümü Budizme

inanmamaktadır der. Diğer Çin kaynakları da Akhunların Gök Tanrı dininin ritüellerini sergilediklerini ifade eder. Sung Yün'ün ifadesi böyle olsa da Budizm, Tokharistan ve çevre bölgelerde çok yaygındır[21]. Akhunların Budizme hiç tolerans göstermemeleri de bu dinin Akhunlar arasında yayıldığıнын göstergesi olabilir.

Sonuç:

Akhunlar 563-567 yılları arasında İstemi Yabgu idaresindeki Göktürk-Sasani işbirliği ile tarih sahnesinden silinmişlerdir. Ancak bu silinme çok hızlı olmuştur. Çünkü Akhunların fethettiği Hint topraklarında uzun müddet Türk izi görülmeyecektir. Bu hızlı kayboluş Budizmin bir bozkır toplumu üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Hint ülkesinin zenginliği Akhunları cezbederken, Hintlilerin dini Budizm de Akhunlar için büyük tehlike olmuştur. Tüm engellemelere rağmen Akhun halkının bir kısmı Budizmi seçmiştir. Bu din seçimiyle bir anda bozkır kültürünü de hayatlarından çıkaran Budist Akhunlar birer Hun olmaktan çıkmış ve Hintlilerle aralarında fark kalmamıştır. Bu gelişmenin arkasından kaybedilen savaşlarla beraber Akhunlar hızlı bir şekilde bölgeden silinmişlerdir. Bu durumun bir diğer önemli sebebi de Akhunlar ile Hint nüfusu arasındaki büyük farktır. Fakat esas sebep, belirttiğimiz gibi, bozkır kültürüne hiç uymayan, bozkır ekonomisini alt üst eden bir dinin halkın bir kısmı tarafından kabul edilmesidir. Hint kültürünü o dönemde temeli Budizm idi. Bu din yaşam biçiminden, ekonomiye kadar günlük hayatın hemen hemen her alanına müdahale ediyordu. Dolayısıyla Hint kültürü Budizm'e göre şekillenmişti. Ancak bozkır kültürünün temelinde din yoktu. Birkaç temel ögesi olan bozkır kültürünün pek çok yan unsuru da vardı. Ve bu kültür din ekseninde şekillenmemişti. Örneğin aile yaşantısıyla veya ekonomik faaliyetlerle din arasında bağlantı yoktu. Ancak Budizm dolaylı ya da direk olarak ekonomik faaliyetlerden, aile yapısına kadar pek çok alanda etkisini hissettiren bir dindir. Bozkır kültüründe Gök Tanrı Dini bu kültürün bir parçası iken,

Hint kültürü Budizm'e göre şekillenen bir kültür olmuştur. Bu sebeple, bir kısmının da olsa, Akhunlar'ın din değiştirmeleri ağır sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günlük hayatın pek çok unsuru da bu değişimle beraber değişmiştir. Böyle olunca, askeri yenilgilerin de büyük etkisiyle, Akhunlar Hindistan topraklarında kaybolmuşlardır.

Dr. Murat ÖZTÜRK,

Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü,

El-mek: murat123tr@yahoo.com

Kaynak: Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/7Summer 2014, p. 475-484, ANKARA-TURKEY

KAYNAKÇA

- ◆ A. LİTVİNSKY, The Hephthalite Empire, History of The Civilizations of The Central Asia Volume: III The Crossroads of Civilizations: A.D. 250 to 750, Unesco Publishing, Paris-France 1996.
- ◆ CHAVANNES Edouard, Batı Türkleri, Çev. Mustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.
- ◆ GÖMEÇ Saadettin, Kök-Türk Tarihi, Berikan Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2011.
- ◆ GROUSSET Rene, Bozkır İmparatorluğu, Çev: M. Reşat Uzman, Altıncı Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.
- ◆ KONUKÇU Enver, Akhunlar, Türkler Cilt 1, s. 1310-1317, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- ◆ KÜÇÜK Abdurrahman-GÜNAY Tümer, M. Alparslan KÜÇÜK, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
- ◆ ÖZTÜRK Mustafa, Tarih Felsefesi, Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2010,
- ◆ ÖZTÜRK Murat, Asya Hunlarında İktisadi Hayat, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013.

- ♦ ROUX Jean Paul, Orta Asya Tarih ve Uygarlık, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2006.
- ♦ SALMAN Fikri, Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil ve Dokumacılık Sanatı, Türkler Cilt 4, s. 208-214, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- ♦ SAYILI Aydın, The Nationality Of Ephtalites, Belleten Cilt: XLVI, Sayı: 181, Ocak 1982, s. 1735, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982
- ♦ TÂBERİ, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi Cilt III, Çev: Zakir Kadiri UGAN-Ahmet TEMİR, MEB Yayınları, İstanbul 1991.
- ♦ TÜMER Günay, Budizm, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 6, Türkiye Diyanet Vakfı Vakıflar Yayın İşletmesi, İstanbul 1992.

Dipnotlar:

- [1] Chavannes Edouard, Batı Türkleri, Çev. Mustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 282
- [2] Gömeç Saadettin, Kök-Türk Tarihi, Berikan Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2011, s.34
- [3] Konukçu Enver, Akhunlar, Türkler Cilt 1, s. 1310-1317, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- [4] Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Aydın Sayılı The Nationality Of Ephtalites, Belleten Cilt: XLVI, Sayı: 181, Ocak 1982, s. 17-35, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982
- [5] Sayılı Aydın, The Nationality Of Ephtalites, s. 20
- [6] Chavannes Edouard, Batı Türkleri, s. 285
- [7] Çin kaynaklarında Ye-Tai, Bizans kaynaklarında Beyaz Hun (Ak-Hun) olarak adlandırılan Akhunlar, Arap kaynaklarında "Haytal" olarak adlandırılırlar. Bu konuda bakınız B.A. Litvinsky, The Hephthalite Empire, History of The Civilizations of The Central Asia Volume: III The Crossroads of Civilizations: A.D. 250 to 750, Unesco Publishing, Paris-France 1996, s. 138-139
- [8] Tâberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi Cilt III, Çev: Zakir Kadiri UGAN-Ahmet TEMİR, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 1032

- [9] Roux Jean Paul, Orta Asya Tarih ve Uygarlık, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 125
- [10] Litvinsky B.A., The Hephthalite Empire, s. 144
- [11] Klasik Sanskritçe’de “Güneş Irkı” anlamına gelen Mihirakula ismi sadece Hint kaynaklarında geçmektedir. Mihirakula’nın Akhun İmparatoru mu yoksa Kabil Tegini mi olduğu konusunda farklı görüşler mevcuttur. Ancak Hint topraklarına yönelik akınları idare eden kişi kendisidir.
- [12] Grousset Rene, Bozkır İmparatorluğu, Çev: M. Reşat Uzman, Altıncı Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 100
- [13] Cöhçe Salim, Hindistan ’da İlk Türk Hâkimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar, Türkler Cilt 1, s. 1286-1299, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- [14] Tümer Günay, Budizm, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 6, Türkiye Diyanet Vakfı Vakıflar Yayın İşletmesi, İstanbul 1992, s. 352
- [15] Küçük Abdurrahman-Günay Tümer, M. Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 258-259
- [16] Öztürk Mustafa, Tarih Felsefesi, 2. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s.78
- [17] Öztürk Murat, Asya Hunlarında İktisadi Hayat, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013, s. 95
- [18] Salman Fikri, Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil ve Dokumacılık Sanatı, Türkler Cilt 4, s. 208-214, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- [19] Grousset Rene, Bozkır İmparatorluğu, s. 100
- [20] Grousset Rene, Bozkır İmparatorluğu, s. 101
- [21] Litvinsky B.A., The Hephthalite Empire, s. 150. Taryhy makalalar